
ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 332.3:633

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-1-27>**Лазарєва О.В.**

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління земельними ресурсами
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Lazarieva Olena

Petro Mohyla Black Sea National University

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ

EFFICIENCE OF THE USE OF THE LAND

Сьогодні великого значення набуває правильне обґрунтування економічної ефективності використання землі – головного засобу виробництва в сільському господарстві. Метою дослідження є розвиток теоретико-методологічних засад оцінки ефективності використання землі. У статті досліджено чинники, що впливають на ефективність використання землі. Показано, що основними показниками ефективності використання землі є ті, що характеризують ступінь використання земельних угідь, рівень використання землі, посівні площі сільськогосподарських угідь, урожайність сільськогосподарських культур та їх валовий збір, виробництво продукції в розрахунку на одну особу. Вказано, що основними напрямками підвищення ефективності використання землі є здійснення системи заходів щодо підвищення родючості ґрунтів, міжгосподарське об'єднання землекористувачів, вдосконалення системи підвищення ефективності державного управління земельними ресурсами, розроблення проектів організації території.

Ключові слова: ефективність використання землі, посівні площі, розораність території, склад і співвідношення земельних угідь, виробництво продукції, природно-економічні умови, інтенсифікація рослинництва, регіональні особливості.

Сегодня огромное значение приобретает правильное обоснование экономической эффективности использования земли – главного средства производства в сельском хозяйстве. Целью исследования является развитие теоретико-методологических основ оценки эффективности использования земли. В статье исследованы факторы, которые влияют на эффективность использования земли. Показано, что основными показателями эффективности использования земли являются те, которые характеризуют степень использования земельных угодий, уровень использования земли, посевные площади сельскохозяйственных угодий, урожайность сельскохозяйственных культур и их валовой сбор, производство продукции в расчете на одну особу. Указано, что основными направлениями повышения эффективности использования земли является осуществление системы мероприятий по поводу повышения плодородия почв, межхозяйственное объединение землепользователей, совершенствование системы повышения эффективности государственного управления земельными ресурсами, разработка проектов организации территории.

Ключевые слова: эффективность использования земли, посевные площади, состав и соотношение земельных угодий, использование продукции, природно-экономические условия, интенсификация растениеводства, региональные особенности.

Today a large value is acquired by the cored ground of economic efficiency of the use of the land – main mean of production in agriculture. Purpose of article is development of theoretical and methodological principles of estimation of efficiency of the use of land. Factors that influence on efficiency of the use of the land are investigational in the article. Certainly, that of methodological questions of the effective land there is a questions about indexes that characterize the degree of the use of the landed lands. It is said, that economic efficiency of the use of land shows up in a production of goods volume from unit of the landed area. It is said, that the basic indexes of efficiency of the use of land are indexes, that characterize the degree of the use of the landed lands, indexes of level of the use of land, sowing areas of agricultural lands, productivity of agricultural cultures and them gross collection, production of

goods in a calculation on one person. It is indicated that basic directions of increase of efficiency of the land are realizations of the system of measures in relation to the fertility-improving of soils; economic association of land-tenures; perfection of the system of increase of efficiency of state administration the landed resources, development of projects of organization of territory. It is marked that the increase of efficiency of the land is in agricultural production is assisted by intensification of plant-grower by means of the progressive systems of conduct of agricultural and technology of growing of agricultural cultures, rational organizations of territory of land-tenures, development of different types of ménage on the basis of leasing relations. These measures can be effectively inculcated on conditions of study or her quality, regional features of agricultural production, economic and legal terms of manage. Realization of the marked measures is basis of successful development of all industries of agricultural, increase of welfare of population and strengthening of economy.

Key words: efficiency of the use of land, sowing areas, thrown open of territory, compositions and correlation of the landed lands, production of goods, naturally-economic terms, intensification of plant-grower, regional features.

Постановка проблеми. Відомо, що земля з її ґрунтовим і рослинним покривом, надрами та водами займає особливе місце серед матеріальних засобів, необхідних для виробничої діяльності людей. Вона служить матеріальною базою розвитку продуктивних сил суспільства, є головною передумовою та природною основою будь-якого процесу виробництва.

Головний шлях піднесення сільського господарства, генеральний напрям його розвитку полягає у раціональному використанні землі на основі врахування місцевих природних та економічних умов виробництва, впровадження поглибленої спеціалізації та науково обґрунтованої системи заходів із землеустрою, впровадження досягнень науки і передового досвіду, застосування найбільш прогресивних форм і методів організації території та сільськогосподарського виробництва у цілому.

У зв'язку із цим великого значення набуває правильне обґрунтування економічної ефективності використання землі – головного засобу виробництва в сільському господарстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні дослідження, в яких вивчається проблема ефективності використання землі, є досить багатограними.

Так, Р.М. Гулінчук [1] ефективність використання потенціалу земель досліджує через розрахунок його інтегральної оцінки, а також за допомогою ранжування, використовуючи переважно екологічні показники, такі як гідротермічний коефіцієнт, бал бонітету, показники агрокліматичних ресурсів за період активної вегетації культур.

А.О. Сєдов [2, с. 155] ефективність використання земельно-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств ураховує крізь призму правових, економічних та екологічних аспектів.

А.Я. Сохнич [3] теж ефективність використання землі розглядає крізь призму оптимізації використання земельних ресурсів в екологіч-

ному, економічному та соціальному аспектах, що передбачає формування сприятливого територіального середовища та забезпечення властивостей природних ландшафтів.

Н.В. Трофименко [4, с. 12] досліджує ефективність використання сільськогосподарських земель залежно від якості ґрунтів, не враховуючи при цьому показники економічної ефективності.

У науковій праці Б. Сидорука [5, с. 62] визначаються позитивні та негативні показники економічного, екологічного та соціального розвитку землекористування, а також виокремлюються три етапи оцінювання, такі як оцінка за бальною шкалою, визначення інтегральних показників та збалансування показників економічного, соціального та екологічного складників.

О.В. Краснолуцький та О.В. Шевченко [6, с. 70–71] аналізують показники ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу за допомогою оцінки екологічної стабільності території та антропогенного навантаження на земельні ресурси.

На думку О.П. Гаража [7, с. 54], показники ефективності використання можуть різнитися залежно від організаційно-виробничих форм господарювання на землі.

Н.І. Паляничко [8, с. 128–132] ефективність використання земельних ресурсів країни аналізує крізь компонентну структуру земельного фонду та особливості його територіальної диференціації.

А.О. Корчинська [9, с. 54] схиляється думки, що економічна ефективність використання землі характеризується за такими показниками, як виробництво валової продукції, товарної продукції та прибутку в розрахунку на гектар сільськогосподарських угідь.

Такі різнопланові методичні підходи до вивчення ефективності використання землі формують широке предметне поле для подальшого вивчення цієї проблематики.

Так, існує ціла низка дискусійних питань, що стосуються, насамперед, вивчення системи

показників саме економічної ефективності використання землі в умовах розвитку сучасної системи господарювання.

Метою дослідження є розвиток теоретико-методологічних засад оцінки ефективності використання землі.

Дослідження проводилося з використанням монографічного методу – під час опрацювання наукових публікацій із питань ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу; індукції та дедукції – для обґрунтування системи показників ефективності використання землі; абстрактно-логічного методу – під час здійснення теоретичних узагальнень та формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Як відомо, на ефективність використання землі впливають досить багато чинників, таких як рівень розвитку продуктивних сил, структура посівних площ, ступінь розораності землі, частка меліорованих земель у загальній площі сільськогосподарських угідь та ін.

У радянський період господарювання існуючі на той час умови короткотермінової оренди, конкуренція й анархія виробництва, панування монополій та низка інших причин були непереборною перешкодою на шляху проведення широких заходів з інженерного влаштування території та меліорації, планування і благоустрою.

Сьогодні економічно використовувати землю означає, по-перше, одержувати більше продукції з кожного гектара за постійного забезпечення росту продуктивних сил землі шляхом додаткових затрат; по-друге, на одиницю продукції затратити якнайменше живої та уречевленої праці.

Одним із методологічних питань ефективного використання землі є питання про показники, що характеризують ступінь використання земельних угідь. Економічна ефективність використання землі проявляється передусім в обсязі виробництва продукції з одиниці земельної площі, тому показник обсягу виробництва продукції на гектар сільськогосподар-

ських угідь (гектар посіву окремих культур) є головним при цьому аналізі.

Одним із загальних показників рівня використання землі є склад і співвідношення земельних угідь, які разом із певною формою розселення, їх специфічним територіальним розташуванням, поряд з організацією та розміщенням інших засобів виробництва і робочої сили створюють відповідну форму земельного устрою. Але поряд із цим велике значення мають природні та економічні умови.

Не менш важливим показником продуктивності землекористування та його інтенсивності і водночас показником використання землі, що знаходиться в сільськогосподарському виробництві, є розрахунок виходу продукції на 100 га сільськогосподарських угідь або на 100 га посіву зернових культур. Цей показник дає змогу судити про рівень використання найважливіших угідь, тобто про ефективність використання землі за інтенсивного землеробства.

Спробуємо й ми визначити деякі, на нашу думку, не менш важливі показники ефективності використання землі (табл. 1–4).

Аналіз даних табл. 1 свідчить про те, що впродовж 17 років площа сільськогосподарських угідь в Україні майже не змінилася. Лише суттєво зменшилася площа перелогів (на 21%, або на 122,3 тис га). У загальній площі сільськогосподарських угідь площа ріллі становить 32,5 млн. га (78,4%), сіножатей – 2,4 млн. га (5,8%), пасовищ – 5,4 млн. га (13,1%), багаторічних насаджень – 0,89 млн. га (2,2%). Це свідчить про інтенсивне використання землі в сільському господарстві, а також про необхідність ужиття відповідних заходів щодо захисту земель від вітрової і водної ерозій.

Наступним етапом проведення дослідження є аналіз визначення зміни в динаміці посівних площ сільськогосподарських угідь у розрізі культур.

Аналізуючи дані табл. 2, можна зробити висновок, що загальна посівна площа сільськогосподарських культур України залишається порівняно стабільною останні 18 років. Якщо в 2000 р. вона

Таблиця 1

Площа сільськогосподарських угідь на кінець року, тис га

Показники	Роки					2017 р., у % до	
	2000	2010	2015	2016	2017	2000 р.	2016 р.
Всього сільськогосподарських угідь, тис га	41827,0	41576,0	41507,9	41504,9	41489,3	99,2	99,9
із них рілля	32563,6	32476,5	32541,3	32543,4	32544,3	99,9	100,0
сіножаті	2388,6	5481,9	2406,4	2402,9	2399,4	1,00	99,9
пасовища	5521,3	2410,9	5434,1	5430,9	5421,5	98,2	99,8
перелоги	421,6	310,2	233,7	230,6	299,3	71,0	129,8
багаторічні насадження	931,9	896,5	892,4	897,1	894,8	96,0	99,7

Джерело: складено автором за даними [10, с. 65; 11, с. 138]

Таблиця 2

Посівні площі сільськогосподарських угідь у розрізі культур, тис га

Показники	Роки					2018 р., % до	
	2000	2010	2015	2017	2018	2000 р.	2017 р.
Посівні площі сільськогосподарських культур, тис га	27173	26952	26902	27585	27699	101,94	100,41
із них зернові та зернобобові	13636	15090	14739	14624	14839	108,82	101,47
технічні	4187	7296	8350	9259	9266	221,30	100,08
картопля, овочеві та баштанні продовольчі	2277	1967	1823	1844	1825	80,15	98,97
кормові	7063	2599	1990	1858	1769	25,05	95,21

Джерело: складено автором за даними [10, с. 89; 11, с. 69]

Таблиця 3

Виробництво продукції сільського господарства в розрізі основних культур, тис га

Показники	Роки					2018 р., % до	
	2000	2015	2016	2017	2018	2000 р.	2017 р.
Зернові культури							
Валовий збір, тис. т	24459,0	60125,8	66088,0	61916,7	70056,5	286,4	113,15
Урожайність, ц з 1 га	19,4	41,1	46,1	42,5	47,4	244,33	111,53
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	12586,8	14640,9	14337,1	14560,3	14794,1	117,54	101,61
Олійні культури							
Валовий збір, тис. т	3664,0	16961,5	19192,4	18411,4	21439,7	585,14	116,45
Урожайність, ц з 1 га	11,9	21,0	22,5	20,6	23,8	200,00	115,53
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	3084,9	8093,9	8518,5	8925,2	9027,3	292,63	101,14
Культури овочеві та баштанні продовольчі							
Валовий збір, тис. т	5821,3	9214,0	9414,5	9286,3	9440,2	162,17	101,66
Урожайність, ц з 1 га	112,3	206,1	210,5	207,9	214,3	190,83	116,07
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	518,6	447,1	447,1	446,3	440,3	84,91	98,66

Джерело: складено автором за даними [10, с. 104–120; 11, с. 82–110]

Таблиця 4

Виробництво сільськогосподарських культур на одну особу, кг

Показники	Роки						2018 р., % до	
	2000	2010	2015	2016	2017	2018	2000 р.	2017 р.
Культури зернові та зернобобові	497	856	1403	1549	1457	1657	333,40	113,73
Цукрові буряки	267	300	241	328	350	330	123,59	94,29
Соняшник	70	148	261	319	288	335	478,57	116,32
Картопля	403	408	486	510	523	532	132,00	101,72
Овочеві культури	118	177	215	221	219	223	118,9	101,82

Джерело: Складено автором за даними [10, с. 124; 11, с. 116]

становила 27173 тис га, то в 2018 р.– 27699 тис га, тобто збільшилася на 0,41%.

При цьому найбільші посівні площі займають зернові і зернобобові (14839 тис га, або 53,6%) та технічні культури (9266 тис га, або 33,45%). Значні площі зайняті картоплею, овочевими та баштанними продовольчими культурами – 1825 тис га, або 6,6%.

У зв'язку зі скороченням поголів'я ВРХ та інших тваринницьких галузей посівні площі кормових культур за період із 2000 по 2018 р. зменшилися на 5294 тис га, або на 74,95%. У 2018 р. площі кормових культур скоротилися порівняно з 2000 р. на 5294 тис га за збільшення загальної

посівної площі на 1,9%. Це, безумовно, свідчить про погіршення кормової бази тваринництва в результаті зниження питомої ваги кормових культур у загальній площі посіву.

Узагалі що стосується посівних площ сільськогосподарських угідь, то, як ми бачимо, за досліджуваній період спостерігається значне збільшення площ виснажливих культур, а саме технічних.

Отже, вказана динаміка посівних площ не дає змоги сформуванню науково обґрунтованих сівозмін, оскільки деякі культури, наприклад соняшник, потрібно повертати на своє місце через сім-дев'ять років, а не висівати декілька років поспіль на одному і тому ж полі.

Про виробництво продукції сільського господарства в розрізі основних культур можна судити з даних табл. 3, аналіз якої свідчить, що інтенсивне використання орних земель забезпечує постійне збільшення валової продукції сільського господарства.

Так, за досліджуваний період збільшився валовий збір зернових культур – на 45597,5 тис га, або на 186,5%, олійних культур – на 17775,7 тис га, або на 485,14%, овочевих та баштанних продовольчих культур – на 3618,9 тис га, або на 61,17%.

Зросла й урожайність культур. Так, урожайність зернових збільшилася на 28 ц/га, або на 144,33%, олійних культур – на 11,9 ц/га, або на 100%, овочевих культур та баштанних продовольчих – на 102 ц/га, або на 90,83%.

Отже, можна зробити незаперечний висновок, що за 2000–2018 рр. інтенсифікація сільськогосподарського виробництва призвела до зміни виробничої структури землекористування: замість екстенсивного зернового господарства значно розширилися посіви технічних, овочевих та кормових культур.

Зазначимо, що про економічну ефективність використання землі свідчить такий показник, як виробництво сільськогосподарської продукції на одну особу (табл. 4).

Аналіз свідчить, що в 2018 р. в Україні виробництво зернових та зернобобових культур у розрахунку на одну особу зросло на 1160 кг, або на 233,4%.

Збільшилося й виробництво цукрових буряків на одну особу. Так, за досліджуваний період воно зросло на 63 кг, або на 23,49%. Виробництво картоплі на одну особу зросло на 129 кг, або на 32%.

За збільшення врожайності соняшнику зросло і його виробництво на одну особу – із 70 кг у 2000 р. до 335 кг у 2018 р., або у 4,8 рази. Такий факт, безумовно, ще раз свідчить про істотне зростання посівів соняшнику, що негативно впливає на агроекологічний стан території.

Зазначимо, що одним із напрямів підвищення ефективності використання земельних ресурсів є впровадження екологічно обґрунтованих систем ведення сільськогосподарського виробництва, адаптованих до місцевих умов.

Для підвищення ефективності використання земельних ресурсів необхідно впроваджувати заходи з вдосконалення структури посівних площ та за застосування ґрунтозахисної системи землеробства, раціональної організації угідь, удосконалення технологій виробництва сільськогосподарських культур. Окрім того, агротехнічна система ведення сільського господарства повинна відповідати природно-економічним умовам відповідної області.

Отже, для подальшого розвитку сільськогосподарського виробництва необхідним є високоефективне використання землі та підвищення її продуктивності.

Не менш важливим для ефективного використання землі в сільськогосподарському виробництві є здійснення заходів із підвищення родючості ґрунту й охорони його від ерозії, дефляції тощо.

Потрібно враховувати й те, що на стан і структуру ґрунту впливають насиченість сільськогосподарського виробництва технічними засобами, значна розораність земель, вирощування культур інтенсивного типу. Упровадження досягнень науково-технічного прогресу та інтенсивних технологій у сільському господарстві об'єктивно вимагає врахування не тільки їх позитивного впливу на земельні угіддя, а й можливих негативних наслідків, зумовлених специфічним проявом окремих засобів виробництва.

На нашу думку, основними напрямками підвищення ефективності використання землі є:

- здійснення системи заходів щодо підвищення родючості ґрунтів, їх охорона від ерозії та дефляції; доцільно запровадити економічне стимулювання землевласників та землекористувачів за поліпшення екологічного стану ґрунтів;

- міжгосподарське об'єднання землеводів та землекористувачів на основі об'єднання з іншими власниками землі і майна шляхом кооперування, яке включає у себе не тільки виробництво сільськогосподарської продукції, а й сервісно-обслуговуючу та постачальницько-збутову діяльність, гарантування нормальних умов діяльності агроформувань;

- вдосконалення системи підвищення ефективності державного управління земельними ресурсами та землекористуванням, зокрема розроблення проектів організації території, що передбачають новітні технології проектування системи сівозмін, складу земельних угідь, просторово-територіальної інфраструктури та ін.

Підвищенню ефективності використання землі в сільськогосподарському виробництві сприяють інтенсифікація рослинництва за допомогою прогресивних систем ведення землеробства та технології вирощування сільськогосподарських культур, раціональна організація території землекористувачів. У системі заходів щодо вдосконалення виробничих відносин та якісного оновлення продуктивних сил великого значення набуває розвиток різних видів господарювання на основі орендних відносин.

Ці та багато інших заходів щодо підвищення ефективності використання землі можуть бути ефективно впроваджені за умови вивчення її якості, регіональних особливостей сільськогосподарського виробництва, еконо-

мічних і правових умов господарювання. Реалізація зазначених заходів є основою успішного розвитку всіх галузей сільського господарства, підвищення добробуту населення і зміцнення економіки у цілому.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження свідчить, що на ефективність використання землі впливають такі чинники, як рівень розвитку продуктивних сил, структура посівних площ, ступінь розораності землі, частка меліорованих земель у загальній площі сільськогосподарських угідь та ін.

Основними показниками ефективності використання землі є ті, що характеризують ступінь використання земельних угідь, рівень використання землі, посівні площі сільськогосподарських угідь, урожайність сільськогосподарських культур та їх валовий збір, виробництво продукції в розрахунку на одну особу.

Напрямами підвищення ефективності використання земельних ресурсів є впровадження

екологічно обґрунтованих систем ведення сільськогосподарського виробництва, вдосконалення структури посівних площ, застосування ґрунтозахисної системи землеробства, вдосконалення технологій виробництва сільськогосподарських культур, здійснення заходів із підвищення родючості ґрунту, міжгосподарське об'єднання землеволодінь та землекористувань на основі об'єднання з іншими власниками землі і майна, вдосконалення системи підвищення ефективності державного управління земельними ресурсами та землекористуванням.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення досвіду ефективності використання землі в зарубіжних країнах для побудови дієвої української моделі використання земельно-ресурсного потенціалу, оздоровлення навколишнього природного середовища, збереження екологічно чистих сільських територій та відродження українського села.

Список использованных источников:

1. Гулінчук Р.М. Ефективність використання потенціалу земель сільськогосподарського призначення в Київській області. *Ефективна економіка*. 2015. № 8. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4337>.
2. Седов А.О. Земельно-ресурсний потенціал як основа ефективного сільськогосподарського підприємства. *Інноваційна економіка*. 2012. № 11(37). С. 154–160.
3. Сохнич А.Я., Грушкевич Г.С. Особливості використання земельних ресурсів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2015. Вип. 13. С. 162–165. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_13_38.
4. Трофименко Н.В. Стан та ефективність використання сільськогосподарських земель землевласниками та землекористувачами. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2015. № 2(51). Т. 2. С. 12–20.
5. Сидорук Б. Оцінювання збалансованого використання земельно-ресурсного потенціалу в аграрній галузі: основні етапи і система показників. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2017. № 4. С. 59–67.
6. Краснолуцький О.В., Шевченко О.В. Еколого-економічний стан і способи сучасного сільськогосподарського землекористування. *Вісник аграрної науки*. 2018. № 3(780). С. 68–74.
7. Гаража О.П. Види та показники ефективності використання сільськогосподарських угідь в управлінні земельними ресурсами України. *Економіка та суспільство*. 2016. Вип. 3. С. 52–60. URL : www.economyandsociety.in.ua.
8. Паляничко Н.І. Аналіз стану та ефективності використання земельних ресурсів в Україні. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 1. С. 128–132.
9. Корчинська А.О. Ефективність використання сільськогосподарських угідь: теоретичний і практичний аспекти. *Землеустрій і кадастр*. 2008. № 1. С. 52–59.
10. Сільське господарство України за 2017 рік : статистичний збірник / за ред. О.М. Прокопенко. Київ : Державна служба статистики України, 2018. 245 с.
11. Сільське господарство України за 2018 рік : статистичний збірник / за ред. О.М. Прокопенко. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 235 с.

References:

1. Galinchuk M.P. (2015). Efektivnist vykoristannya potentially zemel sikskogospodarskogo pryznachennya v Kuivsky oblasti [Efficiency of the use of potential of land of the agricultural setting is in the Kyiv region]. *Efektivna ekonomika*, 8. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4337> (accessed 4 January 2020). [in Ukrainian]
2. Sedov A.O. (2012). Zemelno-resursny potential yak osnova efektyvnogo silskogospodarskogo pidpriemstva [Land-resource potential as basis of effective agricultural enterprise]. *Innovatsiynna ekonomika*, 11(37), 154–160. [in Ukrainian]

3. Sohnich A.Ya., Grushkevich G.S. (2015). Osoblivosty vykoristannya zemelnyh resursiv [Features of the landed resources]. *Naukovy visnyk Mignarodnogo humanitarnogo yniversitetu. Seria: Ekonomika I menegment*, 13, 162–165. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_13_38 (accessed 3 January 2020). [in Ukrainian]
4. Trofimenko N.V. (2015). Stan ta efektyvnist vikorystannya silskogospodarskih zemel zemlevlasnikami ta zemlekoristuvachamy [State and efficiency of the use of agricultural land by the landed interests and land user]. *Visnik Gitomirskogo nacionalnogo agroekologichnogo universitetu. Naukovo-teoretichny sbirnik*. 2 (51), T. 2, 12–20. [in Ukrainian]
5. Sidoruk B. (2017). Ocinuvannya zbalansovanogo vykoristannya zemelno-resursnogo potential v agrarny galusy: osnovny etapy I systema pokaznikov [Evaluation of the balanced use of land-resource potential in agrarian industry: the basic stages and system of indexes]. *Visnik Akademii praci, socialnih vidnosin I tutizmu*. 4, 59–7. [in Ukrainian]
6. Krasnolucky O.V., Shevcenko O.V. (2018). Ekologo-ekonomichny stan I sposoby suchasnogo silskogospodarskogo zemlekoristuvannya [Ecological and economical state and modern agricultural land-tenure]. *Visnik agrarnoy nauky*. 3(780), 68–74. [in Ukrainian]
7. Garaja O.P. (2016). Vidi ta pokaznyky efektyvnosti vikorystannya silskogospodarskyh ugid v upravlinny zemelnymy resursamy Ukraini [Kinds and indexes of efficiency of the use of agricultural lands are in the management of Ukraine the landed resources]. *Ekonomika I suspilstvo*. Elektronne naukove fahove vidannya. Vip. 3, 52–60. Retrieved from: www.economyandsociety.in.ua (accessed 5 January 2020). [in Ukrainian]
8. Palyanichko A.O. (2016). Analiz stanu ta efektyvnosti vykoristannya zemelnyh resursiv v Ukrainy [An analysis of the state and efficiency of the use of the landed resources is in Ukraine]. *Zbalansovane prirodokoristuvannya*. 1, 128–132. [in Ukrainian]
9. Korchinska A.O. (2008) Efektyvnist vikorystannya silskogospodarskyh ugid: teoretichny I praktichny aspekty [Efficiency of the use of agricultural lands: theoretical and practical aspectd]. *Zemleustry I kadastr*. 1, 52–59.
10. Silske gospodarstvo Ukrainy za 2017 rik. (2018). Statistichny zbirnik. Za red. O.M. Prokopenko. K.: Dergavna slugba statyky Ukrainy. 245 p.
11. Silske gospodarstvo Ukrainy za 2018 rik. (2019). Statistichny zbirnik. Za red. O.M. Prokopenko. K.: Dergavna slugba statyky Ukrainy. 235 p.